

Rada Fundacji:

Danuta Przywara - Przewodnicząca
Henryka Bochniarz
Janusz Grzelak
Ireneusz Cezary Kamiński
Hanna Machińska
Witolda Ewa Osiatyńska
Andrzej Rzepliński
Wojciech Sadurski
Miroslaw Wyrzykowski

Zarząd Fundacji:

Prezes: Maciej Nowicki
Wiceprezes: Piotr Kładoczny
Sekretarz: Małgorzata Szuleka
Skarbnik: Lenur Kerymov
Członkini: Aleksandra Iwanowska

Warszawa, 10 maja 2024 r.

Nr. 180/2024

**Szanowny Pan
Andrzej Duda
Prezydent Rzeczypospolitej
Polskiej**

Szanowny Panie Prezydencie,

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka zwracam się do Pana Prezydenta z apelem o podpisanie ustawy z dnia 26 kwietnia 2024 r. o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym oraz niektórych innych ustaw (dalej: ustawa).

W świetle ustawy język śląski uznany został za język regionalny, obok jedyne dotąd języka regionalnego, kaszubskiego. Wraz z tą ustawą, jeśli tylko wejdzie ona w życie, społeczność śląska zyska gwarancje prawne pozwalające na zachowanie i dalszy rozwój języka śląskiego, a co za tym idzie, śląskiej tożsamości kulturowej.

W ocenie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka przyznanie językowi śląskiemu statusu języka regionalnego jest nie tylko krokiem w stronę poszanowania praw człowieka w wymiarze indywidualnym, rozumianym jako prawo każdego do zachowania własnej tożsamości językowo-kulturowej, ale stanowi też realizację ciężącego na państwie polskim obowiązku udzielenia systemowego wsparcia tym społecznościom, których przodkowie od pokoleń zamieszkivali obecne terytorium RP, które mają poczucie swojej odrębnej tożsamości kulturowej i które wyrażają wolę jej zachowania. Obowiązki te wynikają z szeregu aktów prawa międzynarodowego, w tym z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (art. 27), Konwencji ONZ o prawach dziecka z 1989 r. (art. 30), z Konwencji Ramowej Rady

Europy o ochronie mniejszości narodowych z 1995 r. i Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych z 1992 r.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest świadoma toczących się od lat dyskusji dotyczących charakterystyki etnolektu śląskiego. Podsumowanie tych dyskusji, nawiązujące do historycznego już procesu uznawania za język regionalny języka kaszubskiego, znaleźć można w uzasadnieniu do projektu ustawy przedstawionym w toku prac legislacyjnych. Do tej pory różnice zdań wśród językoznawców wykorzystywane były do tego, aby uzasadnić brak woli politycznej do zapewnienia językowi śląskiemu, a także samej społeczności śląskiej, należyj ochrony prawnej. Argumentem przemawiającym przeciwko uznaniu języka śląskiego za regionalny miało być postrzeganie tego języka przez część świata nauki jako dialektu języka polskiego. Podobny argument pojawia się w płynących z Kancelarii Prezydenta RP zapowiedziach dotyczących ewentualnego zawetowania omawianej nowelizacji. Tymczasem, w opinii Fundacji, brak powszechnej zgody co do sposobu definiowania języka śląskiego nie jest i nie może być argumentem rozstrzygającym.

Aby uzasadnić powyższe stanowisko należy odnieść się do definicji „języka regionalnego/mniejszościowego” zawartej w art. 1 Europejskiej Karty języków regionalnych lub mniejszościowych. Zgodnie z tą definicją, językiem regionalnym/mniejszościowym może być język, który jest tradycyjnie używany na określonym terytorium państwa przez jego obywateli tworzących grupę mniejszą liczebnie od pozostałej części ludności i który różni się od oficjalnego języka (języków) tego państwa. Karta rzeczywiście zastrzega, że definicja języka regionalnego/mniejszościowego nie obejmuje ani dialektów oficjalnego języka ani języków migrantów. Równocześnie jednak akt ten nie określa, czym jest dialekt, ani jakie są kryteria rozróżnienia dialektu od samodzielnego języka. W tym zakresie Karta bez wątplenia pozostawia Państwom-Stronom pewną swobodę w stosowaniu zaproponowanej definicji. Niemniej sama Karta oraz towarzyszący jej Raport wyjaśniający¹ zawierają istotne wskazówki, które państwa strony, chcąc działać w duchu Karty i zgodnie z dorobkiem Rady Europy oraz standardami prawa międzynarodowego, powinny brać pod uwagę.

---

¹ Zob. Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (<https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/europejska-karta-jezykow-regionalnych-lub-mniejszosciowych>)

Preambuła Karty nie pozostawia wątpliwości, że prawo do używania języka regionalnego/ mniejszościowego publicznie i w życiu prywatnym jest prawem niezbywalnym, zgodnie z zasadami zawartymi w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (dalej jako: Pakt) i zgodnie z duchem Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Odwołania te wskazują wprost na indywidualny wymiar prawa do języka jako niezbywalnego prawa człowieka. W takim ujęciu o prawie do języka wspomina choćby art. 27 Paktu, zgodnie z którym w państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe, osoby należące do tych mniejszości nie mogą być pozbawione prawa do własnego życia kulturalnego, wyznawania i praktykowania własnej religii oraz **posługiwania się własnym językiem wraz z innymi członkami danej grupy**. Podobnie stanowi art. 30 Konwencji o prawach dziecka. Przepis ten stanowi, że w tych państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe bądź osoby pochodzenia rdzennego, dziecku należącemu do takiej mniejszości lub dziecku pochodzenia rdzennego nie można odmówić prawa do posiadania i korzystania z własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swojej religii lub **do używania własnego języka, łącznie z innymi członkami jego grupy**. Państwo, które, powołując się na Kartę, stosuje definicję języka regionalnego do wybranych języków, a odmawia tego statusu innym, powinno być świadome, że rozstrzyga w ten sposób nie tylko o statusie prawnym samego języka, ale też o **prawach podmiotowych każdej z osób należących do społeczności posługującej się tym językiem**. Jakkolwiek odmowa przyznania danemu językowi statusu języka regionalnego nie jest równoznaczna z odebraniem prawa do używania tego języka, to jednak możliwość korzystania z języka zostaje w ten sposób znacznie ograniczona, całkowicie wyklucza się prawo do używania języka w stosunkach z władzami lokalnymi, a co najważniejsze, pozbawia się daną społeczność jakiegokolwiek wsparcia w nauczaniu i rozwijaniu języka. To zaś, w bliższej lub dalszej przyszłości, przynieść może niepowetowane szkody dla tożsamości kulturowej całej społeczności mniejszościowej.

Karta celowo nie przesądza, czym są dialekty i od jakiego momentu określona forma wyrażania stanowi odrębny i samodzielny język. Raport wyjaśniający, w pkt 32, zwraca jednak uwagę, że rozstrzygnięcie jakichkolwiek wątpliwości w tym zakresie **nie powinno zależeć wyłącznie od kryteriów językowych**. Istotne bowiem są również zjawiska psychologiczno-socjologiczne oraz polityczne, które mogą kreować różne

odpowiedzi co do tego, jaki etnolekt powinien zyskać status języka regionalnego/mniejszościowego. Ostateczna decyzja w tym zakresie należy do państwa i powinna zostać podjęta **zgodnie z procedurami demokratycznymi**.

Jeżeli zatem, według Karty, kryterium językoznawcze nie powinno być jedynym rozstrzygającym o statusie danego języka, to sam fakt, że w świecie nauki istnieją rozbieżności co do określenia charakteru tego języka, jest dalece niewystarczający do tego, aby językowi temu i posługującej się nim społeczności odmówić ochrony. Ważniejszy bowiem wydaje się fakt, że według danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2021 r. prawie 600 000 obywateli i obywaterek Polski deklaruje śląską identyfikację narodowo-etniczną, albo jako jedyną, albo jako współistniejącą z innymi. Językiem śląskim, według deklaracji, posługuje się zaś ponad 460 000 osób.² Tak wysoki stopień samoświadomości społeczności śląskiej bez wątpienia jest istotnym zjawiskiem psychologiczno-socjologicznym i politycznym, o którym mowa w Raporcie wyjaśniającym i które powinno wywołać pozytywną reakcję państwa polskiego, zwłaszcza że od dziesięcioleci sama społeczność aktywnie działa na rzecz upowszechnienia i promowania śląskiej kultury i ustandaryzowania śląskiego języka.

Na ten fakt zwrócił uwagę Komitet Ekspertów Rady Europy ds. Europejskiej Karty języków mniejszościowych i regionalnych w czwartym Raporcie ewaluacyjnym dotyczącym Polski, przyjętym 14 czerwca 2023 r. (MIN-LANG(2023)11).³ Z jednej strony Komitet odnotował, że władze polskie uważają śląski za dialekt języka polskiego. Z drugiej zauważył jednak, że pojawiają się również opinie przeciwne, opowiadające się za uznaniem języka śląskiego za język regionalny lub mniejszościowy i za objęciem go ochroną na mocy Karty. Powołując się właśnie na dane Spisu Powszechnego z 2021 r., Komitet Ekspertów zachęcił władze do kontynuowania dialogu w tym zakresie. Podobny postulat zawarty został w sporządzonej w 2020 r. Rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie wdrożenia przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji Ramowej o Ochronie Mniejszości Narodowych (CM/ResCMN(2020)12)⁴. Komitet

---

² Przynależność narodowo-etniczna, język używany w domu, przynależność do wyznania religijnego - wyniki ostateczne Narodowego Spisu Powszechnego 2021 https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/6536/10/1/1/wyniki_ostateczne_nsp2021_nar_jezyk_wyznanie_29_09_202_2.xlsx

³ Czwarty raport ewaluacyjny dotyczący Polski <https://rm.coe.int/polandecrml4-en/1680ac6470>

⁴ Dokument przyjęty został po IV przeglądzie realizacji przez Polskę Konwencji. Obecnie trwa przegląd V.

https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a0112c

Ministrów zalecił polskim władzom, aby te przyjęły pragmatyczne i konstruktywne podejście w dialogu z grupami, które wyrażają zainteresowanie ochroną zapewnianą przez Konwencję Ramową, w tym ze Ślązakami, i rozważyły zastosowanie Konwencji Ramowej w poszczególnych artykułach. Wśród praw gwarantowanych mniejszościom Konwencja Ramowa również wymienia prawa językowe, nakładając na Państwa-Strony ogólny obowiązek tworzenia warunków koniecznych do utrzymywania i rozwijania przez osoby należące do mniejszości ich kultury oraz zachowania zasadniczych elementów ich tożsamości, to jest ich religii, języka, tradycji i dziedzictwa kulturowego.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym w definicji tego języka, zawartej w art. 19 ust. 1, odwołuje się bezpośrednio do postanowień Karty. Wszystkie powyższe uwagi należy zatem odnieść wprost do regulacji ustawowych. Ustawa, w ślad za Kartą, uznaje za regionalny taki język, który (-) jest tradycyjnie używany na terytorium danego państwa przez jego obywateli stanowiących grupę liczebnie mniejszą od reszty ludności, oraz (-) różni się od oficjalnego języka tego państwa i nie stanowi ani dialektu oficjalnego języka, ani języka migrantów. Równocześnie w art. 19 ust. 2 tego aktu ustawodawca, dając wyraz woli politycznej i uwzględniając fakt autoidentyfikacji społeczności kaszubskiej, uznał za język regionalny właśnie język kaszubski. Uczynił to w sposób zgodny z przepisami Karty, zgodnie ze standardami prawa międzynarodowego, w tym Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, oraz w duchu Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W ocenie Fundacji obecna nowelizacja, uznająca język śląski za język regionalny, zmierza w tym samym kierunku i zapewnia odpowiednie poszanowanie praw społeczności śląskiej oraz praw podmiotowych członków i członkiń tej społeczności, a także stanowi właściwą odpowiedź na wezwanie do dialogu, wystosowane do władz polskich przez Komitet Ekspertów i Komitet Ministrów Rady Europy.

Nadanie językowi śląskiemu statusu języka regionalnego sprawi, że społeczności posługującej się tym językiem przyznane zostanie prawo do utrzymania i rozwoju własnej tożsamości, zbliżone swym zakresem do prawa, z którego zgodnie z art. 35 Konstytucji RP korzystać mogą mniejszości narodowe i etniczne, i z którego obecnie korzystają Kaszubi. Zupełnie niezrozumiałe są związane z tym faktem obawy, iż korzystanie przez jakąkolwiek społeczność z praw gwarantowanych w aktach prawa

międzynarodowego, Konstytucji RP i przepisach prawa krajowego stanowić będzie przejaw separatyzmu, czy też będzie równoznaczne z dążeniem do naruszenia integralności państwa. Wręcz przeciwnie – jak stanowi preambuła Karty, ochrona i promowanie języków regionalnych lub mniejszościowych w różnych krajach i regionach Europy stanowi ważny wkład w budowę Europy opartej na zasadach demokracji i różnorodności kulturowej w ramach suwerenności narodowej oraz integralności terytorialnej.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Maciej Nowicki

Prezes zarządu